

مطالعه تطبیقی ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حسّ تعلق در میان دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی

۱. اکرم صالحی: کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، سنندج، ایران (فرهنگی شاغل در آموزش و پرورش)

* ایمیل نویسنده مسئول: akramsalehi1349@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر، مقایسه ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حسّ تعلق به مدرسه در میان دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی دوره اول مقطع ابتدایی شهرستان قروه در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۵ بود. روش پژوهش از نوع علی-مقایسه‌ای و طرح آن پس‌رویدادی است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دوره اول ابتدایی شهرستان قروه تشکیل دادند که از میان آن‌ها، با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس و با هماهنگی مرکز جامع‌سنجش و تشخیص اختلالات یادگیری، ۴۰ دانش‌آموز (۲۰ دانش‌آموز دارای ناتوانی یادگیری ویژه و ۲۰ دانش‌آموز عادی) انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه جوّ مدرسه هینز، امتس و اولف (۱۹۹۷) و پرسشنامه حسّ تعلق به مدرسه گودنو (۱۹۹۳) بود که روایی و پایایی آن‌ها در پژوهش‌های داخلی تأیید شده و در پژوهش حاضر نیز ضرایب پایایی قابل قبول به دست آمد. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون t مستقل) تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که بین دو گروه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی از نظر ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حسّ تعلق به مدرسه تفاوت معناداری وجود دارد؛ به گونه‌ای که دانش‌آموزان عادی میانگین بالاتری در هر دو متغیر نسبت به دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه کسب کردند. نتایج این پژوهش بر ضرورت توجه بیشتر به بهبود جوّ حمایتی مدارس و تقویت حسّ تعلق در دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه تأکید دارد و می‌تواند برای معلمان، مشاوران و برنامه‌ریزان آموزشی در جهت ارتقای کیفیت تجربه تحصیلی این دانش‌آموزان سودمند باشد.

کلیدواژه‌گان: جوّ حمایتی مدرسه، حسّ تعلق به مدرسه، ناتوانی یادگیری ویژه، دانش‌آموزان عادی، دوره ابتدایی.

۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

A comparative study of the perception of supportive school climate and sense of belonging among students with specific learning disabilities and normal students.

I. Akram Salehi: Bachelor of Arts in Persian Language and Literature, Payam Noor University, Sanandaj, Iran (Education Teacher)

*Corresponding Author's Email: akramsalehi1349@gmail.com

Abstract

The aim of the present study was to compare perceptions of a supportive school climate and sense of school belonging among students with specific learning disabilities and typically developing students in the first cycle of elementary education in Qorveh County during the 2025–2026 academic year. The study employed a causal–comparative design with an ex post facto approach. The statistical population consisted of all first-cycle elementary school students in Qorveh County. Using convenience sampling and in coordination with the Comprehensive Assessment and Learning Disabilities Diagnostic Center, a total of 40 students were selected, including 20 students with specific learning disabilities and 20 typically developing students. Data were collected using the Haynes, Emmons, and Olweus School Climate Questionnaire (1997) and Goodenow's School Belonging Questionnaire (1993), the validity and reliability of which have been confirmed in previous Iranian studies; acceptable reliability coefficients were also obtained in the present study. Data were analyzed using descriptive statistics (means and standard deviations) and inferential statistics (independent samples t-test). The findings indicated a significant difference between students with specific learning disabilities and typically developing students in terms of perceived supportive school climate and sense of school belonging, such that typically developing students obtained higher mean scores on both variables. The results highlight the need for greater attention to improving supportive school climates and strengthening the sense of belonging among students with specific learning disabilities and may be beneficial for teachers, school counselors, and educational planners seeking to enhance the quality of these students' educational experiences.

Keywords: *Supportive School Climate, Sense of School Belonging, Specific Learning Disability, Typically Developing Students, Elementary School*

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

مقدمه

نظام‌های آموزش و پرورش در قرن بیست و یکم بیش از هر زمان دیگری با ضرورت پاسخ‌گویی به تنوع گسترده‌ی نیازها، توانمندی‌ها و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان مواجه‌اند. تحولات اجتماعی، فرهنگی و شناختی، مدرسه را از نهادی صرفاً انتقال‌دهنده‌ی دانش به محیطی پیچیده و چندبعدی تبدیل کرده است که نقش اساسی در رشد تحصیلی، اجتماعی و روانی فراگیران ایفا می‌کند. در چنین شرایطی، عدالت آموزشی دیگر به معنای یکسان‌سازی فرصت‌ها نیست، بلکه مستلزم توجه آگاهانه به تفاوت‌های فردی و فراهم‌سازی شرایطی است که همه‌ی دانش‌آموزان، فارغ از ویژگی‌های شخصی و تحصیلی، بتوانند تجربه‌ای معنادار و موفق از حضور در مدرسه داشته باشند (پورجعفری راوری و همکاران، ۱۴۰۳؛ آریاراد، ۱۴۰۴).

در این میان، دانش‌آموزان با ناتوانی‌های یادگیری ویژه به‌عنوان یکی از گروه‌های آسیب‌پذیر نظام آموزشی، با چالش‌هایی مواجه‌اند که آنان را از بسیاری جهات در موقعیتی متفاوت از دانش‌آموزان عادی قرار می‌دهد. این دانش‌آموزان علی‌رغم برخورداری از هوش طبیعی، در فرایندهایی چون خواندن، نوشتن یا ریاضیات با دشواری‌های پایدار روبه‌رو هستند؛ دشواری‌هایی که اغلب با تجربه‌های مکرر شکست تحصیلی، بازخوردهای منفی و کاهش انگیزش همراه می‌شود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که این تفاوت‌ها نه تنها در عملکرد تحصیلی، بلکه در ابعاد عاطفی و اجتماعی تجربه‌ی مدرسه نیز نمود پیدا می‌کند و می‌تواند زمینه‌ساز احساس طردشدگی یا فاصله‌گیری از محیط آموزشی شود (پاکدامن و طالبی، ۱۳۹۳؛ نعمتی و همکاران، ۱۴۰۴؛ لومباردی و همکاران، ۲۰۲۱).

یکی از مؤلفه‌های کلیدی که می‌تواند تجربه‌ی مدرسه را برای دانش‌آموزان معنادار یا بالعکس فرساینده سازد، ادراک آنان از جو حمایتی مدرسه^۱ است. جو مدرسه بازتابی از کیفیت روابط، شیوه‌های مدیریتی، حمایت معلمان و احساس امنیت روانی در محیط آموزشی است که از منظر دانش‌آموزان معنا می‌یابد. زمانی که مدرسه به‌عنوان فضایی حمایت‌گر، منصفانه و پاسخ‌گو ادراک شود، دانش‌آموزان تمایل بیشتری به مشارکت، تعامل و پذیرش قواعد مدرسه نشان می‌دهند. یافته‌های پژوهشی حاکی از آن است که ادراک مثبت از جو مدرسه با پیامدهای مطلوبی چون بهبود کیفیت تدریس ادراک‌شده، افزایش خودکارآمدی تحصیلی و ارتقای تجربه‌ی یادگیری همراه است (فرحبخش و همکاران، ۱۳۹۸؛ شجاع و صدوقی، ۱۴۰۳؛ مولیناری و گراتزیا، ۲۰۲۳).

¹ Students with specific learning disabilities

² Lombardi

³ Perception of the supportive school climate

⁴ Molinari & Grazia

در پیوند با این مفهوم، حس تعلق به مدرسه به عنوان یکی از نیازهای بنیادین روان‌شناختی دانش‌آموزان مطرح می‌شود. حس تعلق به معنای تجربه‌ی پذیرش، ارزشمندی و پیوند عاطفی با محیط مدرسه و افراد حاضر در آن است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که سطح بالاتری از حس تعلق را تجربه می‌کنند، از سلامت روان بیشتر، انگیزش تحصیلی بالاتر و سازگاری اجتماعی مطلوب‌تری برخوردارند. این متغیر به ویژه برای دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری اهمیت دوچندان دارد، زیرا می‌تواند نقش محافظتی در برابر پیامدهای منفی شکست‌های تحصیلی ایفا کند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷؛ حسن‌زاده و عباسی، ۱۴۰۲؛ آنونزیاتا و همکاران، ۲۰۲۴).

با وجود اهمیت این مفاهیم، شواهد نشان می‌دهد که بی‌توجهی به کیفیت تجربه‌ی روانی-اجتماعی دانش‌آموزان در مدرسه می‌تواند پیامدهای قابل توجهی به همراه داشته باشد؛ از جمله کاهش مشارکت تحصیلی، افت انگیزش، فرسودگی تحصیلی و حتی ترک زود هنگام مدرسه. از سوی دیگر، بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که بسیاری از مطالعات داخلی یا صرفاً بر یکی از این متغیرها تمرکز داشته‌اند، یا گروه‌های دانش‌آموزی را به صورت یکدست مورد بررسی قرار داده‌اند. به ویژه پژوهش‌های تطبیقی که به طور هم‌زمان ادراک از جو حمایتی مدرسه و حس تعلق را در میان دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی مقایسه کنند، محدود و پراکنده‌اند (عسکری دشت‌بیاض و همکاران، ۱۴۰۲؛ شیخی، ۱۴۰۱؛ کالکان و داغلی، ۲۰۲۱).

در همین راستا، پژوهشگر با حضور مستمر در محیط‌های آموزشی و تعامل نزدیک با دانش‌آموزان، به ویژه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه، با تفاوت‌های معناداری در نحوه‌ی تجربه‌ی مدرسه از سوی این دو گروه مواجه شده است. مشاهده‌ی واکنش‌های عاطفی، میزان مشارکت کلاسی و نوع ارتباط این دانش‌آموزان با معلمان و همسالان، این دغدغه را در ذهن پژوهشگر ایجاد کرده است که آیا همه‌ی دانش‌آموزان مدرسه را به عنوان محیطی حمایت‌گر و تعلق‌آفرین ادراک می‌کنند یا خیر، و این ادراک تا چه اندازه تحت تأثیر ویژگی‌های یادگیری آنان قرار دارد. این تجربه‌های میدانی، انگیزه‌ی اصلی شکل‌گیری مسئله‌ی حاضر بوده است.

بنابراین، با توجه به اهمیت نقش مدرسه در رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان و با عنایت به آنچه در بالا بیان شد، انجام پژوهشی در زمینه‌ی مقایسه‌ی ادراک از جو حمایتی مدرسه و حس تعلق در میان دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی ضروری به نظر می‌رسد. پژوهشگر در این مطالعه در پی پاسخ به این مسئله است که آیا میان این دو گروه از دانش‌آموزان از نظر ادراک جو حمایتی مدرسه و حس تعلق به مدرسه تفاوت معناداری وجود دارد یا خیر.

¹ Sense of belonging to school

² Annunziata

³ Kalkan & Dağlı

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

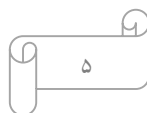
پیشینه نظری

ادبیات نظری حوزه آموزش و پرورش نشان می‌دهد که تجربه‌ی تحصیل در مدرسه صرفاً به یادگیری محتوای درسی محدود نمی‌شود، بلکه ابعاد روانی، اجتماعی و عاطفی آن نقشی تعیین‌کننده در رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. در این میان، رویکردهای نوین آموزشی بر اهمیت محیط یادگیری به‌عنوان بستری پویا برای تعامل، حمایت و شکل‌گیری معنا تأکید دارند. نظریه‌های بوم‌شناختی رشد، از جمله دیدگاه برونفن‌برنر، مدرسه را به‌عنوان یکی از نظام‌های کلیدی مؤثر بر تحول کودک معرفی می‌کنند که کیفیت روابط و تجارب در آن می‌تواند مسیر رشد تحصیلی و روانی دانش‌آموزان را تقویت یا تضعیف کند.

در چارچوب نظری مرتبط با جوّ مدرسه، پژوهشگران بر این باورند که جوّ مدرسه حاصل ادراک دانش‌آموزان از روابط بین‌فردی، حمایت معلمان، شیوه‌های مدیریتی و هنجارهای حاکم بر محیط آموزشی است. این ادراک ذهنی، بیش از ویژگی‌های عینی محیط، رفتارها و نگرش‌های دانش‌آموزان را شکل می‌دهد. بر اساس دیدگاه‌های شناختی-اجتماعی، زمانی که دانش‌آموزان مدرسه را محیطی حمایت‌گر و پاسخ‌گو تلقی می‌کنند، احساس امنیت روانی بیشتری داشته و مشارکت فعال‌تری در فرایند یادگیری نشان می‌دهند (فرحبخش و همکاران، ۱۳۹۸؛ شجاع و صدوقی، ۱۴۰۳). مولیناری و گراتزیا (۲۰۲۳) نیز تأکید می‌کنند که ادراک مثبت از جوّ مدرسه می‌تواند نقش محافظتی در برابر فرسودگی تحصیلی ایفا کند. از سوی دیگر، حس تعلق به مدرسه ریشه در نظریه‌های انگیزشی و نیازهای بنیادین انسان دارد. نظریه خودتعیین‌گری دسی و رایان، تعلق را یکی از سه نیاز اساسی روان‌شناختی معرفی می‌کند که ارضای آن برای رشد سالم، انگیزش درونی و بهزیستی ضروری است. در بستر مدرسه، حس تعلق به معنای تجربه‌ی پذیرش، ارزشمندی و پیوند عاطفی با محیط آموزشی و افراد حاضر در آن است. پژوهش‌های نظری نشان می‌دهد که فقدان این حس می‌تواند به بی‌انگیزگی، کناره‌گیری تحصیلی و مشکلات سازگاری منجر شود، در حالی که تعلق بالا با پیامدهایی چون افزایش تلاش تحصیلی و سلامت روان همراه است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷؛ حسن‌زاده و عباسی، ۱۴۰۲).

در ارتباط با دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه، نظریه‌های ناتوانی یادگیری بر این نکته تأکید دارند که مشکلات این دانش‌آموزان صرفاً به حوزه‌های شناختی محدود نمی‌شود، بلکه تعامل مستمر با محیط آموزشی می‌تواند بر خودپنداره، انگیزش و تجربه‌ی تعلق آنان اثرگذار باشد. جانسون (۲۰۲۱) در چارچوب دیدگاه تحولی-اجتماعی نشان می‌دهد که دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، بیش از سایر همسالان خود نسبت به کیفیت

¹ Johnson

تعاملات مدرسه حساس‌اند. همچنین لومباردی و همکاران (۲۰۲۱) بر نقش جوّ مدرسه در تجربه‌ی بهزیستی و مشارکت دانش‌آموزان با دشواری‌های یادگیری تأکید می‌کنند.

پیشینه تجربی

بررسی پژوهش‌های تجربی داخلی نشان می‌دهد که حس تعلق به مدرسه و ادراک از جوّ مدرسه با پیامدهای تحصیلی و روانی متعددی در ارتباط است. احمدی و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای نشان دادند که جو اخلاقی مدرسه رابطه معناداری با حس تعلق و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. آریاراد (۱۴۰۴) نیز گزارش کرد که احساس تعلق به مدرسه نقش مهمی در ارتقای سلامت روان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره ابتدایی ایفا می‌کند.

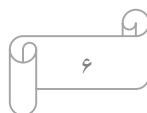
در حوزه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری، پاکدامن و طالبی (۱۳۹۳) نشان دادند که آگاهی آموزگاران از ناتوانی‌های یادگیری با احساس تعلق و عملکرد تحصیلی این دانش‌آموزان رابطه معناداری دارد. همچنین نعمتی و همکاران (۱۴۰۴) بیان کردند که مداخلات آموزشی هدفمند می‌تواند به بهبود تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری ویژه منجر شود. یادکار (۱۴۰۴) نیز اثربخشی برنامه‌های یادگیری اجتماعی-هیجانی را بر پذیرش اجتماعی و ادراک شایستگی در نوجوانان دارای اختلال یادگیری خاص تأیید کرده است.

در مطالعات تطبیقی، عسکری دشت‌بیاض و همکاران (۱۴۰۲) با مقایسه دانش‌آموزان مدارس عادی و غیرانتفاعی نشان دادند که ادراک از جوّ مدرسه و احساس تعلق در میان گروه‌های مختلف دانش‌آموزی متفاوت است. بدری گرگری و همکاران (۱۳۹۸) نیز گزارش کردند که برنامه‌های یادگیری اجتماعی-هیجانی می‌تواند احساس تعلق را در دانش‌آموزان مناطق برخوردار و محروم به‌طور معناداری افزایش دهد.

در ادبیات خارجی، آنونزیاتا و همکاران (۲۰۲۴) با استفاده از داده‌های TIMSS نشان دادند که دانش‌آموزان دارای نیازهای آموزشی ویژه، سطح پایین‌تری از حس تعلق به مدرسه را تجربه می‌کنند. کالکان و داغلی (۲۰۲۱) نیز رابطه معناداری بین جوّ مدرسه، تعلق به مدرسه و فرسودگی تحصیلی گزارش کردند. افزون بر این، لاکالا^۱ و همکاران (۲۰۲۱) بر نقش حمایت‌های معلمان و تعاملات مشارکتی در بهبود تجربه‌ی مدرسه برای دانش‌آموزان تأکید دارند.

در مجموع، مرور پیشینه نظری و تجربی نشان می‌دهد که اگرچه هر یک از متغیرهای ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حس تعلق به مدرسه به‌صورت جداگانه مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته‌اند، اما پژوهش‌های تطبیقی که این دو سازه را به‌طور هم‌زمان در میان دانش‌آموزان دارای ناتوانی

^۱ Lakkala

یادگیری ویژه و دانش آموزان عادی بررسی کنند، همچنان محدود است. این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام مطالعه حاضر را بیش از پیش برجسته می‌سازد.

روش‌شناسی

روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و شیوه اجرا، علی-مقایسه‌ای است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دوره اول مقطع ابتدایی شهرستان قروه در سال تحصیلی ۱۴۰۵-۱۴۰۴ بود. با توجه به شرایط میدانی پژوهش و دسترسی محقق به جامعه مورد مطالعه، نمونه‌ای شامل ۴۰ دانش‌آموز به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شد که از این تعداد، ۲۰ نفر دانش‌آموز دارای ناتوانی یادگیری ویژه به‌عنوان گروه آزمایش و ۲۰ نفر دانش‌آموز عادی به‌عنوان گروه کنترل در پژوهش شرکت کردند. شناسایی دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه با هماهنگی مرکز جامع سنجش، آموزش و توان‌بخشی اختلالات یادگیری شهرستان و بر اساس پرونده‌های تشخیصی معتبر انجام شد. همچنین، به دلیل آنکه پژوهشگر خود از معلمان شاغل در مقطع ابتدایی بوده است، دسترسی مستقیم و آگاهانه به دانش‌آموزان و شرایط آموزشی آنان فراهم بوده و انتخاب نمونه‌ها با رعایت ملاحظات اخلاقی و رضایت آگاهانه انجام گرفته است.

ابزار الف) برای سنجش ادراک از جوّ حمایتی مدرسه، از پرسشنامه جوّ مدرسه هینز، امتس و اولف^۱ (۱۹۹۷) استفاده شد که یکی از ابزارهای پرکاربرد در سنجش ادراک دانش‌آموزان از محیط مدرسه است و نسخه فارسی آن در پژوهش‌های داخلی هنجاریابی شده است. این پرسشنامه شامل ۲۵ سؤال است که پنج بعد «روابط معلم-دانش‌آموز» (سؤالات ۱ تا ۵)، «حمایت آموزشی» (سؤالات ۶ تا ۱۰)، «احساس امنیت» (سؤالات ۱۱ تا ۱۵)، «نظم و قوانین مدرسه» (سؤالات ۱۶ تا ۲۰) و «روابط همسالان» (سؤالات ۲۱ تا ۲۵) را می‌سنجد. شیوه نمره‌گذاری بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای از «کاملاً مخالفم» (۱) تا «کاملاً موافقم» (۵) است و نمره بالاتر نشان‌دهنده ادراک مثبت‌تر از جوّ حمایتی مدرسه است. روایی محتوایی این ابزار در مطالعات داخلی با نظر متخصصان حوزه روان‌شناسی تربیتی تأیید شده و روایی سازه آن نیز از طریق تحلیل عاملی گزارش شده است. هینز و همکاران (۱۹۹۷) پایایی پرسشنامه را با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ گزارش کرده‌اند. در پژوهش‌های ایرانی نیز ضرایب پایایی بین ۰/۸۱ تا ۰/۹۰ گزارش شده است (فرحبخش و همکاران، ۱۳۹۸؛ شجاع و صدوقی، ۱۴۰۳). در پژوهش حاضر، پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۶ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار است.

¹ Haynes, Emmons, & Olweus School Climate Questionnaire

ابزار ب) پروتکل سنجش حس تعلق به مدرسه، پرسشنامه حس تعلق به مدرسه گودنو (۱۹۹۳) است که با عنوان «مقیاس احساس تعلق روان‌شناختی به مدرسه» (PSSM) شناخته می‌شود و یکی از معتبرترین ابزارها در این حوزه به شمار می‌آید. این پرسشنامه دارای ۱۸ سؤال است و به‌طور کلی حس پذیرش، ارزشمندی و پیوند عاطفی دانش‌آموز با مدرسه را می‌سنجد. شیوه نمره‌گذاری بر اساس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای از «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» انجام می‌شود و برخی سؤالات به‌صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. نمره بالاتر بیانگر حس تعلق بیشتر به مدرسه است. نسخه فارسی این ابزار در مطالعات متعدد داخلی هنجاریابی شده و روایی محتوایی و سازه آن تأیید شده است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷؛ حسن‌زاده و عباسی، ۱۴۰۲). گودنو (۱۹۹۳) پایایی ابزار را با آلفای کرونباخ ۰/۹۲ گزارش کرده است. در پژوهش‌های داخلی ضرایب پایایی بین ۰/۸۰ تا ۰/۸۹ گزارش شده و در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۸ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی مناسب ابزار است. در این پژوهش، پس از جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. در بخش آمار توصیفی از شاخص‌هایی مانند میانگین و انحراف معیار استفاده شد و در بخش آمار استنباطی، با توجه به ماهیت پژوهش، از آزمون t مستقل برای مقایسه میانگین نمرات دو گروه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی در متغیرهای پژوهش استفاده شد.

یافته‌ها

جدول ۱. آماره‌های توصیفی ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حس تعلق به مدرسه در دو گروه پژوهش

متغیر	گروه	تعداد میانگین انحراف معیار
ادراک از جوّ حمایتی مدرسه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه	۲۰	۷۱/۴۵ ۸/۳۲
دانش‌آموزان عادی	۲۰	۸۲/۱۰ ۷/۶۴
حس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه	۲۰	۵۶/۳۰ ۶/۸۵
دانش‌آموزان عادی	۲۰	۶۴/۹۰ ۶/۱۲

جدول ۱، آماره‌های توصیفی مربوط به ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حس تعلق به مدرسه را در دو گروه دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میانگین نمرات ادراک از جوّ حمایتی مدرسه در گروه دانش‌آموزان عادی بالاتر از دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه است. این الگو در مورد حس تعلق به مدرسه نیز تکرار شده و دانش‌آموزان عادی میانگین بالاتری را نسبت به هم‌تایان دارای ناتوانی یادگیری ویژه نشان داده‌اند. تفاوت‌های مشاهده‌شده در میانگین‌ها، به‌صورت اولیه حاکی از آن است که تجربه

¹ Goodenow's School Belonging Questionnaire

ذهنی این دو گروه از محیط مدرسه و میزان پیوند عاطفی با آن یکسان نیست؛ با این حال، برای بررسی معناداری این تفاوت‌ها، استفاده از آزمون‌های استنباطی ضروری است.

جدول ۲. نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه ادراک از جو حمایتی مدرسه در دو گروه

متغیر	گروه	میانگین	t	درجه آزادی سطح معناداری
ادراک از جو حمایتی مدرسه	دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه	۷۱/۴۵	-۴/۲۱	۳۸
	دانش‌آموزان عادی	۸۲/۱۰		۰/۰۰۱

جدول ۲، نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه ادراک از جو حمایتی مدرسه بین دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقدار t به دست آمده در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است که نشان‌دهنده وجود تفاوت معنادار بین میانگین نمرات دو گروه می‌باشد. بر این اساس می‌توان گفت ادراک از جو حمایتی مدرسه در میان دانش‌آموزان عادی به طور معناداری بالاتر از دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه است. این یافته بیانگر آن است که دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه، محیط مدرسه را کمتر حمایت‌گر و پاسخ‌گو نسبت به دانش‌آموزان عادی ادراک می‌کنند.

جدول ۳. نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه حس تعلق به مدرسه در دو گروه

متغیر	گروه	میانگین	t	درجه آزادی سطح معناداری
حس تعلق به مدرسه	دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه	۵۶/۳۰	-۳/۸۷	۳۸
	دانش‌آموزان عادی	۶۴/۹۰		۰/۰۰۱

جدول ۳، نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه حس تعلق به مدرسه بین دو گروه پژوهش را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، تفاوت میانگین نمرات حس تعلق به مدرسه بین دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است. این نتیجه نشان می‌دهد که دانش‌آموزان عادی از حس تعلق بالاتری نسبت به مدرسه برخوردارند، در حالی که دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه سطح پایین‌تری از پیوند عاطفی و احساس پذیرش در محیط مدرسه را تجربه می‌کنند. این یافته می‌تواند بیانگر آن باشد که تفاوت در شرایط یادگیری و تجربه‌های آموزشی، بر احساس تعلق دانش‌آموزان به مدرسه اثرگذار است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بین دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه و دانش‌آموزان عادی از نظر ادراک از جو حمایتی مدرسه و حس تعلق به مدرسه تفاوت معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که دانش‌آموزان عادی در هر دو متغیر، میانگین بالاتری نسبت به دانش‌آموزان دارای

ناتوانی یادگیری ویژه کسب کردند. این نتایج بیانگر آن است که تجربه ذهنی دو گروه از محیط مدرسه یکسان نیست و دانش آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه، مدرسه را کمتر حمایت‌گر ادراک کرده و پیوند عاطفی ضعیف‌تری با آن برقرار می‌کنند. چنین وضعیتی می‌تواند بازتابی از چالش‌های آموزشی، اجتماعی و عاطفی باشد که این گروه از دانش آموزان در جریان تحصیل با آن مواجه‌اند و بر نحوه معنابخشی آنان به محیط مدرسه اثر می‌گذارد.

یافته‌های این پژوهش با نتایج تعدادی از پژوهش‌های داخلی همسو است. احمدی و همکاران (۱۳۹۷) نشان دادند که جوّ مدرسه نقش معناداری در شکل‌گیری حس تعلق دانش آموزان دارد و ادراک منفی از محیط مدرسه می‌تواند به کاهش تعلق منجر شود. حسن‌زاده و عباسی (۱۴۰۲) نیز گزارش کردند که حمایت اجتماعی ادراک‌شده و احساس تعلق به مدرسه در میان دانش آموزان ارتباط تنگاتنگی دارند. نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های پاکدامن و طالبی (۱۳۹۳) که به تفاوت‌های تجربه مدرسه در دانش آموزان دارای ناتوانی یادگیری اشاره کرده‌اند و همچنین با نتایج عسکری دشت‌بیاض و همکاران (۱۴۰۲) در خصوص تفاوت ادراک از جوّ مدرسه در گروه‌های مختلف دانش‌آموزی همخوانی دارد. در سطح بین‌المللی نیز این نتایج با پژوهش آنونزیاتا و همکاران (۲۰۲۴) که نشان دادند دانش آموزان دارای نیازهای آموزشی ویژه حس تعلق پایین‌تری را تجربه می‌کنند، همسو است. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج کالکان و داغلی (۲۰۲۱) در زمینه نقش جوّ مدرسه در تجربه تحصیلی دانش آموزان و با نتایج لومباردی و همکاران (۲۰۲۱) درباره وضعیت بهزیستی و ادراک مدرسه در دانش آموزان دارای دشواری‌های یادگیری هم‌راستا است. در تبیین کلی نتایج به‌دست آمده می‌توان گفت که مدرسه برای دانش آموزان عادی و دانش آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه کارکرد یکسانی ندارد. زمانی که دانش آموز احساس کند محیط مدرسه پاسخ‌گوی نیازهای او نیست، حمایت کافی دریافت نمی‌کند یا در تعاملات آموزشی و اجتماعی با دشواری مواجه است، احتمالاً پیوند عاطفی ضعیف‌تری با مدرسه برقرار خواهد کرد. تفاوت معنادار مشاهده‌شده در این پژوهش نشان می‌دهد که توجه ناکافی به نیازهای خاص دانش آموزان دارای ناتوانی یادگیری می‌تواند به شکل‌گیری تجربه‌ای متفاوت و گاه منفی از مدرسه منجر شود؛ تجربه‌ای که پیامدهای آن تنها به حوزه تحصیلی محدود نمی‌شود و ابعاد روان‌شناختی و اجتماعی دانش آموز را نیز دربرمی‌گیرد.

از منظر نظری، نتایج پژوهش حاضر را می‌توان در چارچوب نظریه خودتعیین‌گری تبیین کرد؛ نظریه‌ای که تعلق را یکی از نیازهای بنیادین روان‌شناختی می‌داند و بر این باور است که ارضای این نیاز برای رشد سالم، انگیزش و مشارکت فعال ضروری است. زمانی که جوّ مدرسه به گونه‌ای ادراک شود که حمایت، پذیرش و امنیت روانی را فراهم نکند، نیاز به تعلق ارضا نشده و پیامد آن کاهش انگیزش و فاصله‌گیری از محیط آموزشی خواهد بود. همچنین بر اساس نظریه بوم‌شناختی رشد، مدرسه به‌عنوان یکی از نظام‌های تأثیرگذار بر تحول کودک، نقشی اساسی در شکل‌دهی به تجربه‌های تحصیلی و عاطفی دانش آموزان دارد. در این چارچوب، دانش آموزان دارای ناتوانی یادگیری به دلیل تعامل متفاوت با این نظام، حساسیت بیشتری نسبت به کیفیت جوّ مدرسه و نوع حمایت‌های دریافتی نشان می‌دهند؛ امری که می‌تواند تفاوت‌های مشاهده‌شده در حس تعلق را تبیین کند.

در جمع‌بندی کلی می‌توان گفت پژوهش حاضر نشان داد که ادراک از جوّ حمایتی مدرسه و حس تعلق به مدرسه در میان دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه به‌طور معناداری پایین‌تر از دانش‌آموزان عادی است. این یافته بر ضرورت توجه هدفمندتر نظام آموزشی به کیفیت تجربه مدرسه برای این گروه از دانش‌آموزان تأکید دارد. تقویت جوّ حمایتی مدرسه، افزایش آگاهی معلمان از ویژگی‌های دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری و ایجاد فرصت‌های مشارکتی می‌تواند نقش مهمی در ارتقای حس تعلق این دانش‌آموزان ایفا کند و زمینه‌ساز بهبود پیامدهای تحصیلی و روانی آنان شود.

با وجود یافته‌های معنادار، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز همراه بوده است؛ از جمله محدود بودن حجم نمونه و انجام پژوهش در یک شهرستان که تعمیم نتایج را با احتیاط همراه می‌سازد. همچنین استفاده از ابزارهای خودگزارشی می‌تواند تحت تأثیر سوگیری پاسخ‌دهی دانش‌آموزان قرار گیرد. بر این اساس پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با نمونه‌های بزرگ‌تر و در مناطق جغرافیایی متنوع‌تر انجام شوند و از روش‌های ترکیبی، مانند مشاهده و مصاحبه، برای غنای داده‌ها استفاده گردد. افزون بر این، طراحی و اجرای مداخلات آموزشی و روان‌شناختی با هدف بهبود جوّ حمایتی مدرسه و تقویت حس تعلق در دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری ویژه می‌تواند به‌عنوان مسیر پژوهشی و اجرایی مؤثر مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- احمدی، سهیلا؛ حسنی، محمد؛ موسوی، میرنجف. (۱۳۹۷). رابطه جو اخلاقی مدرسه با حس تعلق به مدرسه و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. اخلاق در علوم و فناوری، ۱۳(۴): ۱۳۲-۱۲۵.
- آریاراد، فاطمه. (۱۴۰۴). بررسی تأثیر احساس تعلق به مدرسه بر سلامت روان و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی. چهارمین همایش ملی تازه‌های روان‌شناسی تکاملی و تربیتی؛ بندرعباس.
- بدری‌گرگری، رحیم؛ ادیب، یوسف؛ هاشمی‌نصرت‌آباد، تورج؛ عرفانی‌آداب، الهام. (۱۳۹۸). مقایسه اثربخشی برنامه یادگیری اجتماعی-هیجانی کودکان قوی بر شایستگی اجتماعی-هیجانی، تاب‌آوری تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان مقطع ابتدایی مناطق برخوردار و محروم شهر همدان. راهبردهای آموزش (راهبردهای آموزش در علوم پزشکی)، ۱۲(۴): ۷۶-۶۱.
- پاکدامن، مجید؛ طالبی، احمدرضا. (۱۳۹۳). ارتباط بین میزان آگاهی آموزگاران از ناتوانی‌های یادگیری با احساس تعلق به مدرسه و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول دبستان. فصلنامه مهارت‌های روان‌شناسی تربیتی، ۵(۲): ۱۶-۷.
- پورجعفری‌راوری، علی؛ جلالی‌رومی، مینا؛ امیدبخش، زینب. (۱۴۰۳). اهمیت ایجاد حس تعلق در محیط مدرسه و تأثیر آن بر موفقیت. اولین همایش علوم انسانی با رویکرد نوین؛ آستارا.
- حسن‌زاده، مریم؛ عباسی، مسلم. (۱۴۰۲). پیش‌بینی یادگیری ادراک‌شده بر اساس حمایت اجتماعی ادراک‌شده و احساس تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان. روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه، ۱۲(۴): ۷۷-۶۵.
- رستگار، مریم؛ کشاورز، مرتضی. (۱۴۰۴). اثربخشی مداخله آموزشی سیستم‌های یادگیری چندگانه بر التزام تحصیلی و جو مدرسه دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری. سومین همایش ملی خانواده سالم، جامعه سالم؛ قائنات.

- شجاع، طاهره؛ صدوقی، میترا. (۱۴۰۳). رابطه جو حمایتی کلاس با کیفیت تدریس ادراک شده دانش آموزان. نهمین کنفرانس بین المللی علوم تربیتی، روان شناسی، مشاوره، آموزش و پژوهش؛ تهران.
- شیخی، مظفر. (۱۴۰۱). بررسی نقش واسطه‌ای سرزندگی تحصیلی در ارتباط میان ادراک دانش آموزان از محیط یادگیری و احساس تعلق به مدرسه. دهمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روان شناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران؛ تهران.
- عسکری دشت‌بیاض، علی؛ صادقی، مسعود؛ رضایی فرد، اکبر؛ نظریورصمصامی، پروانه. (۱۴۰۲). مقایسه احساس تعلق به مدرسه، ادراک از جو مدرسه و سرزندگی تحصیلی دانش آموزان پسر مقطع ابتدایی مدارس عادی و غیرانتفاعی شهر قاین. فصلنامه، (۷۱)۲: ۱۵-۲۶.
- فرحبخش، سعید؛ قبادیان، مسلم؛ فرحبخش، مریم؛ قنبری، راضیه. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر جو مدرسه بر خود کارآمدی تحصیلی دانش آموزان با میانجی‌گری سبک مدیریت کلاسی. تدریس پژوهی، (۳)۷: ۲۲۷-۲۴۲.
- نعمتی، شهرزاد؛ بدری گرگری، رحیم؛ رسولی، علی اصغر. (۱۴۰۴). اثربخشی برنامه آموزشی پیش مهارت‌های نقاشی بر توانایی نوشتاری و تعلق به مدرسه در دانش آموزان دارای اختلال یادگیری ویژه با آسیب نوشتن. فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی، (۷۹)۲۰: ۵۳-۶۲.
- یادکار، رویا. (۱۴۰۴). اثربخشی برنامه یادگیری اجتماعی-هیجانی بر پذیرش اجتماعی و ادراک شایستگی در نوجوانان مبتلا به اختلال یادگیری خاص. سلامت روان در مدرسه، (۳)۳: ۱۸۹-۱۷۲.
- یعقوبی، ابوالقاسم؛ کولیوند، سحر؛ کردنوقایی، رسول؛ رشید، خسرو. (۱۴۰۱). تأثیر آموزش مهارت‌های جرأت‌ورزی بر خودپنداره تحصیلی دانش آموزان مبتلا به اختلال‌های یادگیری ویژه با احساس تعلق بالا و پایین به مدرسه. توانمندسازی کودکان استثنایی، (۲)۱۳: ۵۳-۴۴.

- Annunziata, F., Caponera, E., & Palmerio, L. (2024). Sense of belonging at school and students with special educational needs: Evidence from TIMSS 2019. *INVALSI National and International Tests*.
- Dost, G., & Mazzoli Smith, L. (2023). Understanding higher education students' sense of belonging: A qualitative meta-ethnographic analysis. *Journal of Further and Higher Education*, 47(6), 822-849.
- Johnson, M. (2021). *Exploring the development of self and sense of belonging among young people with intellectual disabilities* (Doctoral dissertation).
- Kalkan, F., & Dağlı, E. (2021). The relationships between school climate, school belonging and school burnout in secondary school students. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 8(4), 59-79.
- Lakkala, S., Galkienė, A., Navaitienė, J., Cierpiałowska, T., Tomeček, S., & Uusiautti, S. (2021). Teachers supporting students in collaborative ways. *Sustainability*, 13(5), 2804.
- Lombardi, E., Traficante, D., Bettoni, R., Offredi, I., Vernice, M., & Sarti, D. (2021). Well-being, engagement and perceived school climate in students with learning difficulties. *Behavioral Sciences*, 11(7), 103.
- Molinari, L., & Grazia, V. (2023). Students' school climate perceptions: Do engagement and burnout matter? *Learning Environments Research*, 26(1), 1-18.